

AZ OROSZ IGESZEMLÉLETI OPPOZÍCIÓ NÉMELY SPECIFIKUS JELLEMZŐJÉRŐL

JÁSZAY LÁSZLÓ

A jelen dolgozatban az aspektológia olyan vitás kérdéseiről lesz szó, amelyek Pete István munkásságában is felvetődtek, részben némely általam írt munka bírálataként, részben tudományos üléseken vagy egyéb formában folytatott vita keretében. Témaválasztásomat nem csekély mértékben befolyásolta, hogy néhány héttel a felkérés után jutott el hozzám az a részletes és polémikus hangvételű recenzió, amelyet a jelen kiadványban köszöntendő professzor írt a 2005-ben megjelent, az orosz aspektusról szóló könyvemről (Пете 2007). Az alábbiakban tehát azon kívül, hogy írásommal a jubiláns iránti nagyrabecsülésemet fejezem ki, több pontban is kapcsolódom a Pete István kezdeményezte polémiához az orosz aspektuskategória némely kulcsfontosságú kérdésében.

1. Van-e a két aspektusnak invariáns jelentése? A tényleges nyelvhasználat során különböző egyedi szemléletjelentésekkel van dolgunk, ezeknek a specifikus jelentéseknek az általánosításával juthatunk el az invariánshoz, ill. megfordítva, az általánosból vélhetően levezethetők az egyedi jelentések (másképpen, az invariánsból a variánsok). Az a tény, hogy az invariáns fogalmát ez ideig nem sikerült mindenki számára kielégítően tisztázni, nem jelenti azt, hogy invariáns jelentés egyáltalán nincs a szláv aspektusban. Számomra e vitában olyan szerzők nem véleményformálók (pl. Z. D. Popova), akik csupán kijelentenek valamit, aminek bizonyítására kísérletet sem tesznek. Egészen más kérdés, hogy a gyakorlati nyelvtanári munka során (különösen a külföldiek tanításában) elegendő a konkrét, egyedi jelentésekkel foglalkozni s azok alapján bemutatni az aspektusok lehetséges oppozícióit. Az invariáns meghatározása azonban nem nyelvpedagógiai, gyakorlati feladat, hanem nyelvészeti. Több nyelvész is próbált e téren valami újat létrehozni, véleményem szerint sikertelenül, a sok próbálkozás inkább csak az invariánselméletek számát növelte. A hagyományos felfogások számomra (és a legtöbb aspektuskutató számára) továbbra is megbízhatóbb kiindulási pontot jelentenek, és érvekkel is alátámasztható az a jelenleg széles körben elfogadott nézet, amely a perfektív igének a határponttal és a totalitással való összekapcsolásán alapul. Nincs egyetlen olyan befejezett ige sem, amelyre ez a minősítés ne lenne kiterjeszthető, és jól levezethetők belőle annak különböző használati formái.

De miért szokták kizárólag a befejezett igére nézve megfogalmazni az általános jelentést? A válasz az oppozíció privatív jellegében rejlik, a szemantikailag jelöletlen folyamatos tagot „negatív módon” határozzuk meg. A szemantikailag jelöletlen (egyesek megfogalmazásában „üres”) imperfektívum olyannyira kontextusfüggő, hogy alkothat ún. erős oppozíciót befejezett párjával, ami nyilvánvalóan ekvipolens szembeállítás, de alkothat gyenge oppozíciót is, ami pedig a privatív szembenállás bizonyítéka. Ez a kettősség nem jelent ellentmondást, hiszen ez nem az invariáns keretében jön létre, hanem a kontextus által is meghatározott egyedi „variánsok” szembeállításaként. A magam részéről annyiban térek el a szemléleti oppozíció hagyományos, tehát privatív értelmezésétől, hogy bizonyos típusú párokra nézve azt nem tartom elfogadhatónak, mert, véleményem szerint, az imperfektív tag is szemantikailag jelöltként viselkedik. Ilyenek az inchoatív párok (pl. *темнеть–стемнеть*), melyekben a folyamatos tag lexikai jelentéséből adódóan a kontextus támogatása nélkül is a változás folyamatát fejezi ki, de ekvipolensnek tekintem az olyan rezultatív párokat is, mint

прочитывать–прочитать, съедать–съесть, amelyekben teljesen nyilvánvaló, hogy mit jelent az imperfektívum egy minimális predikatív szerkezetben, környezetétől függetlenül.

2. A szemléletpáron belüli jelentésazonosság kérdése. Ju. Sz. Maszlov javaslata alapján a két ellentétes szemléletű ige lexikai azonosságának való megfelelést funkcionális-szintaktikai próbával, azaz bizonyos transzformációs műveletek elvégzésével szokás igazolni (Маслов 1948). Eszerint, ha narratív beszédhelyzetben lehetséges egy múlt idejű befejezett igével jelölt esemény praesens historicumba való átvitele a lexikai jelentés s ennél fogva a mondat értelmének megváltozása nélkül, akkor a folyamatos és befejezett ige párt alkot (pl.: *Я вошел в свой кабинет и меня вдруг позвали к телефону* → *Вхожу я в свой кабинет и вдруг зовут меня к телефону*).¹ Egy másik, a korrelációs lexikai azonosságának igazolására alkalmas befejezett–folyamatos átalakítás az iterativitás tesztje, mely az orosz ige használatában aspektusváltást von maga után. Ebben az esetben egy egyszeri, befejezett cselekvést úgy módosítunk, mint amely többször is végbement (csupán „mennyiségileg” és nem jelentésében módosult), azaz oly módon ismétlődött, hogy eközben az egyes cselekvésaktusok befejeződtek. Ha egy ilyen átalakításnak megfelel a folyamatos és befejezett ige, akkor azok párt alkotnak (Pl.: *Сегодня я встал вовремя и плотно позавтракал* → *Я каждый день вставал вовремя и плотно завтракал*). Minthogy az igeárság vizsgálatának egyik fő szempontja éppen a lexikai azonosság kimutatására irányul, azt feltételezhetnénk, hogy ez a probléma már megoldottnak számít. Ehelyett azt tapasztaljuk, hogy a különböző, normatívnak tekintett értelmező szótárak (a 17 kötetes akadémiai, a 4 kötetes akadémiai szótár, az „Usakov” szótár, az „Ozsegov” szótár) aspektuspárokra vonatkozó adatai számos esetben nem egyeznek meg, mint ahogy az aspektológusok véleménye sem azonos, – mindig is létezett az igeárságok egy szigorúbb, ezért szűkebb, ill. egy „megengedőbb”, azaz tágabb értelmezése. Adódhatnak, úgy tűnik, olyan aspektusbeli szembeállítások is, amelyek bizonyos speciális helyzetekben a párokra jellemző módon viselkednek, más helyzetekben pedig nem (pl.: *идти–пойти, спать–поспать, искать–найти*).

2.1. A lexikai jelentésben megkövetelt azonosság elfogadása valamely aspektuspáron belül az objektívnek tűnő Maszlov-féle teszt ellenére sem mindig zárja ki a szubjektív tényezőket. Nehezíti a helyzetet, hogy a szemléletpárok formai megjelenésüktől függetlenül különböző szemantikai típusokba tartoznak, továbbá, az ige-kötős szemléletpárok esetében az a körülmény, hogy a párképzésben 16 prefixum is részt vehet, miközben deszemantizálódásuk különböző mértékű, s csak ritka esetekben abszolút. Nem véletlen, hogy több kutatót is óvatosságra int az olyan „tisztán grammatikainak” vélt perfektiválás, melynek során a folyamatos alapige különböző lexikai jelentéseiben más-más ige-kötőt „választ” a perfektív jelentés kifejezésére: pl. *бить–побить* <кого-л.>, *бить–пробить* <о часах>, *бить–разбить* <посуду> vagy *готовить–приготовить* <обед>, *готовить–подготовить* <ученика к экзамену>. Ráadásul a perfektiválást illetően csak erősíti a kételyeket a „tisztán grammatikai” minősítés iránt az a lehetőség, amikor imperfektivációs képzővel is létrejöhet a páralkotás (pl.: *разбить–разбивать* <посуду>).

A lexikai azonosság szubjektív értékelése akkor sem zárható ki, ha a Maszlov-féle kontroll valamelyike (vagy akár mind a kettő) kifogástalanul „működik”, azaz pozitív eredményt ad. Már korábban kifejtettem (Ясаи 2003), számos ige-pár esetében nem könnyű belátni, hogy a folyamatos és a befejezett ige ugyanazt a lexikai jelentést hordozza magában, ha az előbbi ún. erős pozícióban van, tehát valóban folyamatot vagy állapotot fejez ki, ami értelemszerűen éppen ellentétes a vele opponáló befejezettség jelentésével. Például: *Раненый умирает* – *он умер*, azaz ’haldoklik’ ≠ ’meghalt’, *Туристы весь день загорали* – *они*

¹ Meg kell ugyanakkor jegyeznünk, hogy van néhány korrelatívnak számító folyamatos ige, amelyek lexikai jelentésüknél fogva nem alkalmasak a befejezett párjuk ily módon való helyettesítésére (pl.: *пренебрегать, относиться, жалеть*).

загорели 'napoztak' ≠ 'lesültek', *Команда выигрывает* – она *выиграла* 'nyerésre áll, vezet' ≠ 'nyert'. Természetesen, az ilyen jellegű aspektusbeli szembeállítások az oroszajkúak tudatában is különböző tényállások formájában kapják meg az értelmezésüket, de az is természetes, hogy az ellentétes aspektusoknak a különbségére olyan magyarázattal kell szolgálunk, hogy eközben nem kérdőjeleződik meg a két ige lexikai jelentésbeli azonosságáról alkotott elképzelésünk.

Az erős opposzió ellentétes jelentéseit a lexikai azonosság nézőpontjából kétféleképpen magyarázhatjuk. Az egyik magyarázat szerint az imperfektív korreláns használata erősen kontextusfüggő, szemantikai potenciálja olyannyira kiterjedt, hogy az a folyamat kifejezésén, mint alapvető funkcióján kívül képes ugyanazt az eseményt is jelölni, melynek jelölésére elsősorban a befejezett ige hivatott. Amint már utaltam rá, ez a jelentésazonosság elbeszélő jelenben és iteratív pozícióban jön létre (amikor is elkerülhetetlen a bef./foly. aspektusváltás). A másik szóba jöhető magyarázat az előzőnél határozottabb megfogalmazást kíván. Eszerint az imperfektív ige folyamatjelentését kiemeljük abból a jelentésazonosságból, amelyet feltételül szabunk az aspektuspárok tagjainak számára, azaz ezt a posztulátumot a folyamat vagy az állapot kifejezésére nem terjesztjük ki. Ezzel végül is azt állítjuk, hogy bizonyos imperfektív igék folyamatjelentésben lexikailag is különböznek befejezett párjaiktól. Ez a lexikai-grammatikai jellegű különbség azonban az imperfektívum többi specifikus szemléletjelentésére nem vonatkozik. Nem véletlen, hogy az említett imperfektív igékhez köthető folyamat és az abból levezetett befejezettség a grammatikalizálódott aspektussal nem rendelkező nyelvekben különböző lexikai egységekkel adható vissza. Az itt vázolt elgondolás tömör és találó megfogalmazását találjuk Anna A. Zaliznyak és A. D. Smeljov közös munkájában: csaknem mindegyik páros imperfektív ige paradox módon voltaképpen két igét rejt magában: az egyik az „igazi”, „teljes értékű” folyamatos ige, amely folyamatot vagy állapotot jelöl, a másik – pusztán helyettesítője a befejezett igének: mintegy az árnyéka, hasonmása, mely reprodukálja annak minden sajátosságát (Зализняк–Шмелев 2000: 62).

2.2. Ha a szemléletpár igéinek lexikai jelentésbeli azonosságát a fentebb kifejtettek szerint értelmezzük, elfogadva, hogy ez a követelmény a két ellentétes szemlélet erős opposziójában nem teljesül (vagy legalábbis nem minden igénél teljesül), akkor a szemléletpár fogalmának szokásos meghatározását is eképpen célszerű pontosítani: **A szemléletpár – olyan különböző aspektusú igék szembeállítása, amelyben a korrelánsok lexikai jelentésbeli azonossága abban nyilvánul meg, hogy praesens historicum és iterativitás pozíciókban a folyamatos ige is képes kifejezni azt az eseményt, amelynek jelölése alaphelyzetben a befejezett igéhez köthető.**

Végezetül a szemléletpár fogalmának tisztázása céljából még egy lényeges megjegyzést kell tennünk. E fogalom nem feltétlenül fedi le a teljes igei lexéma jelentéstartalmát. Minthogy az igék többsége polyszém, mind az aspektológiában, mind a lexikográfiai gyakorlatban általánosan elfogadott tétel, hogy valamely aspektuspár elismeréséhez elegendő, ha az ellentétes szemléletű igék legalább egyetlen lexikai jelentésükben korrelatívák (vö.: Бондарко 1975: 40), ill., hogy a szemlélet jellemzésének egységeként nem magát az igét kell alapul venni, hanem annak egyik lexikai (azaz szótári) jelentését (lásd: Апресян–Пáll 1982, Гловинская 1982/a: 28).

3. Az aspektuspárok hierarchiája funkcionális alapon. A morfológiailag különböző típusú párok funkcionális összehasonlításakor az az általános kép rajzolódik ki, hogy az igekötős párok esetében a két ellentétes szemléletű ige szemantikai közelsége nem olyan fokú, mint az imperfektívációban létrejött szuffixális párok esetében. Ez természetes következménye annak, hogy a szuffixális imperfektíváció alapvetően a tiszta szemléletpárok képzését szolgálja és nem valamilyen új lexikai jelentés létrehozását (igaz, ez utóbbi is lehetséges, de ritka kivételnek számít). Ezzel szemben az igekötővel megvalósuló perfektíválás elsődlegesen az alapige lexikai jelentésének megváltoztatására szolgál, s csak

mintegy „mellékesen” vesz részt 16 igekötő a szemléletpárképzésben is, nem érvényesítve ilyenkor lexikailag is módosító funkcióját. De még ilyenkor sem azonos a szemantikai összeforrottság az igekötővel képzett párok korrelánsai között, nem egyforma a szemléleti viszony grammatikai jellegének tisztasága. A centrum–periféria elven alapuló, mezőszerkezetben jellemzett aspektusviszony lényege, hogy az nemcsak a „valódi” („teljes értékű”) párok elismerését jelenti, hanem a centrumtól távolodva, a periféria felé haladva, mindazon oppozíciókat is értelmezni tudja, amelyekben az igepárság jellemzői csupán valamilyen mértékben (de nem a maguk teljességében) nyilvánulnak meg. Ez azt jelenti, hogy a fenti definícióban megfogalmazott szigorú kritériumok csak a centrum szférájában teljesülnek maradéktalanul, attól távolodva kevésbé vagy egyáltalán nem. Mindazonáltal hangsúlyoznunk kell, hogy funkcionálisan az aspektusviszonynak nevezett fogalmi mező bármely szektorában, így a perifériáján is megfigyelhetők „aspektuspárszerű” viselkedési jegyek a folyamatos és a befejezett ige között. Az aspektuspárok értelmezésének ez a módja a funkcionális nyelvészet azon irányzatához kapcsolódik, amely a szemantikailag összetartozó, de formailag különböző nyelvi eszközöket bizonyos funkcionális-szemantikai mezőkbe integrálva mutatja be. Ennek az irányzatnak a meghatározó vezéralakja A. V. Bondarko (lásd pl.: Bondarko 1983; 2002), a magam részéről ezt az elvet a szemléleti viszonyokra vonatkozóan is markánsan próbáltam megjeleníteni (pl.: Ясан 1993; 1997). A szemléletpárok mezőszerkezetben bemutatott hierarchiája a teljes problematika komplex vizsgálatára irányul s integrálja a különböző, szigorúbban vagy liberálisabban értelmezett igepár-interpretációkat.

3.1. Bármilyen funkcionális megközelítésű vizsgálat az adott viszonyok nyelvi működéséből indul ki, esetünkben tehát nem abból, hogy milyen formai eljárással képezzük az igepárt (igekötős, szuffixális vagy egyéb úton). Egy ilyen funkcionális szempontú megfigyelés azonban azt mutatja, hogy a páros igekötő nélküli folyamatos igék többsége nem rendelkezik egy bizonyos speciális képességgel, amely ugyanakkor az igekötőt is tartalmazó páros imperfektívumok természetes jellemzője. A morfológiailag kétféle folyamatos ige csupán a kontextusok többségében viselkedik azonos módon, de nem mindegyikben. Lássuk példaként a prefixális párok körében általánosan elfogadott *писать–написать* igepárt! Ez a szembeállítás megfelel a Maszlov-féle transzformációs kritériumnak, ennél fogva a szemléletpár fogalmi meghatározásának is (lásd: ugyanabban a jelentésben elbeszéléskor lehetséges a *написал* → *пишет* váltás, a többszörös cselekvés kifejezésére pedig a *написал* → *писал* csere). De ennek ellenére találunk olyan speciális imperfektív kontextust, amelyben az alapige használata problémás lehet, míg a szuffixális imperfektívációs párok folyamatos igéi kifogástalanok ebben a helyzetben (1abc). Ez a kontextus a hangsúlyozottan rezultatív jelentésű inkluzív időhatározóval (*за* + tárgyest) bővített és iteratívként használt ige szerkezete:

- (1a) *Заданное сочинение он (всегда) переписывал за 10 минут.*
- (1b) *Такие задачи я всегда решал за несколько минут.*
- (1c) *Такие простые тексты я всегда переводил за час.*

Ezzel szemben a pusztán alapige használata ebben a pozícióban kifogásolható:

- (2) *Он (всегда) писал сочинение за десять минут.*

Az igekötő nélküli folyamatos ige csak a kontextus módosítása esetén lesz kifogástalan, de ez a (3a) mondatban magától értetődő, hiszen a *за* elhagyásával a cselekvés tartósságát és ismétlődését az eredményességének hangsúlyozása nélkül fejezzük ki.

- (3a) *Он всегда писал сочинение 10 минут.*

(3b) *За час он писал несколько сочинений*².

Ebből a szempontból nem közömbös az a tény, hogy ha az iterativitás hangsúlyos rezultativitással párosul, akkor másodlagos imperfektívum képezhetősége esetén ebben a pozícióban feltétlenül ez utóbbi dominál az alapigével szemben (tehát az *учить* helyett *выучивать*, *читать* helyett *прочитывать*, *есть* helyett *съесть* stb.). Ez nem véletlen, mert a puszta igében a rezultatív irányultságú jelentés (mely a kontextus segítségével realizált eredményre is módosulhat) csupán az igető általános jelentéséből következik. Ezzel szemben a másodlagos imperfektívumban, ill. bármely igekötős korrelánsban, a rezultativitást az igekötő jelenléte is erősíti, amire a vizsgált kontextustípusban a példák tanúsága szerint szükség is van. Az igekötős (azaz a perfektiválással képzett) párok viselkedésével kapcsolatban tehát a következő megállapítást tehetjük: nem az a fő kérdés, hogy a prefixum maximálisan deszemantizálódott-e az igetővel alkotott szemantikai kapcsolatában, hanem az a „probléma”, hogy a puszta alapige, morfológiai sajátosságából adódóan, gyengébb mértékben terminatív, mint az igekötős. Következésképpen az ilyen ige a hangsúlyozottan rezultatív jelentés kifejezésére kevésbé alkalmas, mint az ebből a szempontból morfológiailag „jobb felépítésű”, igekötőt is tartalmazó imperfektívum. Nem véletlen, hogy az igepárság puszta lehetősége elsődlegesen az igető jelentésének természetétől függ, – attól, hogy az magában hordozza-e a határpontra utalást (terminatív-e) vagy sem. Az itt kifejtettek ellenére meg kell jegyezni, hogy vannak olyan, tevékenységet jelölő tárgyias (ezért egyben rezultatív) szemléletpárok is, melyeknek folyamatos igéje összeférhető a fentebb vizsgált kontextussal, ami arra vall, hogy azok funkcionálisan egyenrangúak a szuffixálisokkal (pl.: *делать–сделать*, *ставить–поставить*, *чинить–починить*).

Ami az aterminatív igéket illeti (melyek között nemcsak statikus, hanem dinamikus jelentésűek is vannak), esetükben a cselekvés eleve nem „eredményképes”, hiszen a folyamat a maga időbeli lefolyásának bármely szakaszán önmagával azonos marad. Az ilyen ige az aspektuspár fogalmának definíciója értelmében nem rendelhet magához megfelelő korrelánst. Mégis, amint látni fogjuk, a mezőszerkezeti leírásban bizonyos feltételek teljesülése esetén az aterminatív igék egy része is létesíthet „alkalmi partnerviszonyt” a mező perifériáján.

4. A szemléleti viszony mezőszerkezetben. Ez a megközelítési mód nem veti el az igepárság szélsőségesen tág értelmezését sem (ti. nem érdemes eleve elutasítani azt, aminek van valami funkcionális alapja), de differenciált megközelítést feltételez a szemantikailag nem egyforma mértékben összetartozó, ill. összeforrott párok jellemzésében. A centrum–periféria elve nem annyira szembeállítást, mint inkább fokozatos átmenetet jelent: egyrészt a két minőség között egy átmeneti, köztes zóna is van, a centrum környezete, – másrészt, elgondolásom szerint a centrumnak is van egy ún. magja, mely a prototipikus igepárokat foglalja magában, továbbá, a perifériának is egy a centrumhoz közelebb eső, ill. attól legtávolabb eső zónája. Az említett zónák között nem húzódik éles határ, a diffúz jelleg, bármennyire megnehezíti is a jelenség leírását, a nyelv terészetéből adódik.

4.1. A szemléleti viszony fogalmi mezejének, sőt, magának a centrumnak is a magvát az etalonnak tekinthető szuffixális párok képezik. Az imperfektívációs képzővel alkotott párok (*дать–давать*, *записать–записывать* stb.) grammatikalizálódott viszonyát soha egyetlen nyelvész sem vonta kétségbe, s nem mellékes továbbá, hogy az a korábban uralkodó nézet, mely szerint az ilyen párok tagjait az igei paradigma szemléleti alakjainak kell tekinteni, napjainkban is bizonyos körökben elfogadott és nagy formátumú kutatók hatását tükrözi (Исаченко 1960: 138; Маслов 1963: 3; Бондарко 1971; Шелякин 1983: 34). A *заблудиться* → *заблуждаться* példája azonban azt mutatja, hogy a szabályos

² Nem csupán egyedi kiragadott példáról van szó, említhetnénk más párokat is, melyek folyamatos igéje nem alkalmas vagy legalábbis kétséges a hangsúlyos rezultatív-iteratív jelentés visszaadására: *строить–построить*, *минировать–заминировать*, *читать–прочитать*, *расти–вырасти*, *богатеть–разбогатеть* és mások.

imperpektíváció is létrehozhat új (nem akcióminőségként értelmezett) önálló lexikai jelentést ('eltéved' → 'téves nézetet képvisel'). Az ilyen jellegű lexikalizálódás példái azonban olyan ritka kivételnek számítanak, hogy valójában csak erősítik az imperpektíváció primátusát tiszta aspektusképzésben a perfektívációval szemben.

4.2. Sajátos a státusa a *прыгать–прыгнуть* típusú szuffixális képzéseknek a szemléleti viszonyok rendszerében (vö. még: *толкать–толкнуть, мигать–мигнуть, вилить–вилить, зевать–зевнуть, качать–качать, хлопать–хлопать, швырять–швырнуть* stb.). Az említett igék mint különböző akcióminőségek (multiplikatívumok és szemelfaktívumok) oppozíciója vélhetően nem alkothatnak tiszta szemléletpárt az adott mező centrumában. M. A. Seljakin, Maszlov terminusával élve, „megközelítőlegesen szemléletpároknak” nevezi az ilyen típusú viszonyt, mivel ezek az akcióminőségek állnak legközelebb az aspektusjelentésekhez (Шелякин 1983: 121). Bondarko, utalva arra a lényeges körülményre, hogy ezen akcióminőségek jelentései bizonyos kontextusokban elhalványulhatnak, úgy foglal állást, hogy az ilyen szembeállítás mintegy az igék „páros és nem páros jellege határán” van (Бондарко–Буланин 1967: 43). V. Sz. Hrakovszkij a multiplikatívumok és szemelfaktívumok jelentéseit elemezve arra a következtetésre jut, hogy azok valódi szemléletpárt alkotnak (Храковский 1997: 227–239).

4.2.1. A vizsgált szemléleti viszony megítélése mégsem olyan ellentmondásos, mint amilyenek e vélemények alapján látszik. A korrelativitás szempontjából külön kell választani az akcióminőségek jelentéseiben megnyilvánuló szembeállítást és az aspektuspárokra jellemző használati módot. Amikor a két akcióminőség szembeállításaként használjuk ezeket az igéket, akkor nem valódi párokkal van dolgunk, hanem legfeljebb az igepárokat integráló mező perifériáján értelmezhető viszonyokról. Másrészt azonban azt is deklarálni kell, hogy amikor a folyamatos igét nem multiplikatívumként használjuk, hanem a befejezett „hasonmásaként” (ennek lehetősége könnyen igazolható tesztmondatokkal), akkor az ilyen típusú viszonyt is el kell ismerni valódi szemléletpárnak, melynek a mező centrumában van a helye. Hrakovszkij (Храковский 1997) meggyőzően érvel, hogy a *прыгать* és *прыгнуть* igék használata megfelel a maszlovi kritériumnak:

(4a) *Каскадер выбежал на балкон и прыгнул вниз.*

(4b) *Каскадер выбегает на балкон и прыгает вниз.*

A (4a) és (4b) mondat szemantikai megfelelése azt bizonyítja, hogy a folyamatos ige ugyanazt az eseményt jelöli, mint a befejezett. Az iterativitás tesztje itt ugyan nem alkalmazható, mert a folyamatos ige alapjelentése a multiplikatív folyamat (és ez már magában hordozza a belső ismétlődés jegyét), de ezen a jelentésen kívül, valamint a (4b) példáján bemutatott használaton kívül a *прыгать* több olyan helyzetben is előfordul, amikor nem gyakorító jelentést fejez ki, hanem csupán megnevezi a *прыгнуть* jelentésének megfelelő eseményt. Az a tény, hogy valamely egyszeri esemény bemutatása az imperpektív ige segítségével történik, az orosz ige szemlélet használati sajátosságaiból adódik. Képzeljünk el például egy olyan szituációt (edzést vagy testnevelésórát), ahol a résztvevők egymás után magasugrást hajtanak végre. Az edző (vagy a tanár) részéről nagy valószínűséggel ilyen kérdő vagy felszólító mondatok hangozhatnak el: *Кто еще не прыгал? Ты уже прыгал? Еще не прыгал? Прыгай! Подожди, не прыгай!* Mindez teljesen életszerű, természetes használata a *прыгать* igének, holott egyik esetben sem multiplikatív jelentést fejez ki ('ugrál, ugrándozik'), hanem, hogy 'ugrik', 'совершать один прыжок', azaz 'прыгнуть'.

4.3. Ki kell térnünk arra is, hogy a *читать–прочитать–прочитывать* típusú korrelációk milyen helyet foglalnak el az aspektusviszonyokat interpretáló mező szerkezetében. Miután az aspektusképzésnek két alapvető morfológiai eljárásában – a perfektívációban és az imperpektívációban – képzett párok folyamatos igéi nem minden

helyzetben bizonyulnak egyenértékűnek³, kézenfekvő az az elképzelés, hogy az aspektushármasok egyfajta közbülső láncszemet képviselnek a szuffixális és a prefixális párok között. Formai oldalról nézve ez így is van. Ha azonban aspektushármasról beszélünk, és nem két olyan szemléletpárról, melyben egy közös befejezett ige két, alakilag különböző folyamatos igével alkot nem teljesen azonos típusú viszonyt, akkor a háromtagú korrelációt funkcionális egységben kell szemlélnünk. Minthogy a két folyamatos ige funkcionálisan kiegészíti egymást, együttesen a szemléletjelentések valamennyi árnyalatát vissza tudják adni. Ezért az aspektushármasokat funkcionális tekintetben a szemléleti viszonyokat integráló mező abszolút centrumában célszerű elhelyezni. Egészen más kérdés, hogy a lexikográfiai hagyományok hatására az aspektushármasok vizsgálata részben arra keresi a választ, hogy melyik folyamatos ige tekinthető a befejezett „valódi” korrelánsának.

4.4. Rátérünk a prefixális párok jellemzésére. Amint már fentebb jeleztem, azok a párok, amelyeket igezőtős szemléletpároknak szokás tekinteni, valójában nem egyforma mértékben összetartozó igék szemléleti oppozíciója. Van köztük néhány olyan is, mely egyenértékű a szuffixális párokkal (pl.: *ставитъ–поставитъ*, *проситъ–попроситъ*, *делатъ–сделатъ*), de többségükre nem ez jellemző. Mindazonáltal számos igezőtős párról el lehet ismerni, hogy a korrelációs mező centrumához tartozik (de nem annak abszolút magjához, pl. *писатъ–написатъ*, *строитъ–построитъ*, *краснетъ–покраснетъ*).

4.4.1. Az ún. poliprefixációs alakzatok, bár kétségtelenül szemléletpárok, nem a centrumba tartoznak, hanem annak közvetlen környezetét alkotják. A különböző igezőtők szemantikai árnyalataiban különböző perfektívumokat hoznak létre (pl.: *мытъ–помытъ / вымытъ*, *стиратъ–постиратъ / выстиратъ*, *лысетъ–полысетъ / облысетъ*, *злитъ–обозлитъ / разозлитъ*), e derivátumok olykor stilárisan különböznek (pl.: *хоронитъ–похоронитъ / схоронитъ*) vagy e tekintetben is egyenértékűek, akár azért, mert a *ву-* és az *из-* prefixumok a szláv nyelvben azonos jelentésűek (pl.: *купатъ–выкупатъ / икупатъ*), akár azért, mert két különböző igezőtő is jelentésében konnektív az alapige jelentéséhez való viszonyában (pl.: *компостироватъ–закомпостироватъ / прокомпостироватъ*).

E helyen említjük meg az alapige poliszémiájából következő különböző igezőtőkkel képzett párokat: *резатъ–порежатъ (обрежатъ)* <палец>, *резатъ–срезатъ* <мяч; студента на экзамене>, *резатъ–зарезатъ* <курицу>. (Hasonlóképpen különböző igezőtők részvételével más-más jelentésben valósul meg a perfektíváció a következő alapigék esetében is: *битъ, готовитъ, копатъ, рватъ, слушатъ, глохнутъ*.) Természetesnek látszik a következtetés: az itt említett és ezekhez hasonló példák arról vallanak, hogy a prefixáció grammatikalizáltsága még nem teljes mértékű. A lexikai jelentéseknek az alapigében megfigyelhető összemosódása, ill. azoknak prefixációval történő konkretizálása jól nyomon követhető a *готовитъ* ige perfektíválásakor. Leggyakrabban azokban a jelentésekben fordul elő az alapige, amelyekben befejezett párként a *приготовитъ* vagy *подготовитъ* szerepel. Az „Orosz ige – magyar ige” c. szótárban azonban a szerzők egy újabb jelentésben párként adják meg a *заготовитъ* igét is (Apreszjan–Páll 1982, 1: 323), jóllehet itt a prefixum már a befejezettség jelentésén kívül az ’előre való gondoskodás’ szemantikai árnyalatát is kölcsönzi az igének. A fő dilemma ilyen esetekben az, hogy hol vonjuk meg a határt? Mi az az engedmény, amit még célszerű megtenni „a szemléletpárság elismerése érdekében”? Ha e fogalmat a szerzők a fentieknek megfelelően ilyen tágan értelmezik, akkor miért nincs párként feltüntetve a *готовитъ–изготовитъ* viszony? Nemcsak ez utóbbi esetben, de a másik három származékige esetében is lehetséges a grammatikalizáltabbnak számító szuffixális imperfektíváció (mindegyik kétféle képzővel is, közülük az *-ува-* produktívabb a mai

³ Lásd fentebb a (2) tesztpldát az (1abc) mondatokkal való összehasonlításban és az ehhez fűzött megjegyzéseket.

oroszban: *приготавливать / готовить, подготавливать / готовить, заготавливать / заготавливать*, ill., *изготавливать / готовить*).

4.5. Vizsgáljunk meg némely, a centrumtól távolabb eső „alkalmi” igepárt is! A lexikográfiai gyakorlatban az *идти–пойти, ехать–поехать, бежать–побежать* típusú szembeállításokat nem szokás aspektuspárokra feltüntetni. Az orosz akadémiai nyelvtanban ez olvasható: „Az egyirányú mozgást jelentő igék a *no-* igekötővel kezdő jelentésű befejezett igékké válnak, melyek pár nélküli befejezett igék maradnak: *пойти, побежать, поплыть*” (Русская грамматика 1980: 591). Az aspektológiában általánosan elfogadott tétel, hogy valamely kiindulásul szolgáló puszta ige határpontos jelentése feltételezi a befejezett pár meglétét is. Ezzel kapcsolatban azonban az idézett nyelvtan következetlen álláspontot fogalmaz meg: azt állítja, hogy „az egyirányú mozgást jelentő igék – terminatív igék, amelyek a cselekvés határpontjának elérésére irányuló mozgást neveznek meg (egyenes jelentéseikben ez a határpont térbeli)” (uo.: 595). Terminatív jelentésükben azonban az várható, hogy ezeknek az igéknek is van valamilyen befejezett párjuk, ez következik ugyanis az aspektus működésének alaptermészetéből. Az alábbiakban tehát két kérdést kell megvizsgáljunk és pontosítanunk: (1) Valóban terminatív-e a puszta ige, s ha az, akkor milyen feltételek mellett? (2) Mindig kezdő jelentést kölcsönöz-e a *no-* igekötő az alai gének vagy más, esetleg rezultatív jelentést is. A kezdés jelentése kizárja a létesült viszony igepárjellegét, a rezultatív jelentés viszont támogatja azt.

1) Az első kérdésre az a válasz adható, hogy az egyirányú mozgás igéi, bár dinamikusak, önmagukban nem terminatívok, nem irányulnak a cselekvés térbeli céljának elérésére (*Там идет Иван; Он идет / шел быстро*). A puszta ige terminatív értelmezése csak a mozgás végcéljának megjelölésével lehetséges (*Иван идет / шел домой*). Abszolútív használatban tehát nincs szó korrelativitásról: *Он шел, бежал* stb. – dinamikus, aterminatív cselekvés, *Он пошел, побежал* stb. – a kezdés akcióminőségének kifejezése. 2) A második kérdés eldöntésére tisztázni kell, hogy a mozgáscél megjelölésével az igekötős ige továbbra is csupán a mozgás megindulását fejezi-e ki, vagy a cél reális elérését is. Utóbbi esetben párosnak kell tekinteni a két igét. A (8a), (8b) és (8c) mondatokban a *пойти* ige múlt idejű alakjának három lehetséges értelmezésével találkozunk.

(8a) *Он пошел домой.*

A mozgás céljának meghatározása még nem teszi egyértelművé a cselekvést az eredményesség, azaz a cél elérése szempontjából. A (8a) tartalmát általános formában így interpretálhatjuk: 'Он стал идти, продолжал начатое движение в направлении к указанной цели, и при этом неизвестно, включает ли этот процесс и достижение цели'. A (8b) példában a *пойти* igét tartalmazó mondat kontextusa pontosítja annak jelentését:

(8b) *Они пошли с Машей домой. Дорогой Сашка всё изумлялся про себя...*
(Шукшин, Обида).

Annak ellenére, hogy a mozgás térbeli célja meg van nevezve, a (8b)-ben a *пошел* egyértelműen kezdő jelentésű, ugyanis a kérdéses igét tartalmazó mondatnak ez az értelmezése állja meg a helyét az azt követő mondat tartalma alapján. A lehetséges rezultatív jelentést (a mozgás térbeli céljának elérését) is a tágabb kontextus, azaz a rákövetkező cselekvés tartalma határozza meg (8c):

(8c) *Михаил пошел на почту и отбил брату и сестрам телеграммы... (Распутин, Последний срок).*

Ez a fajta rezultatív jelentés a (8a) mondat általános értelmezéséből könnyen levezethető, mert nyitva hagyja a mozgáscél reális elérésének lehetőségét. Ennek teljesüléséhez megfelelő kontextusra van szükség: a *пойти* (vagy a többi azonos típusú ige –

побежать, поехать, полететь stb.) után olyan cselekvésnek kell következnie, melynek megtörténte feltételezi, hogy a megelőző cselekvés (a mozgás) elérte a térben kijelölt célját.

4.5.1. A bemutatott példákból következik: az aspektuspárság lehetősége az *идти* és a *пойти* típusú igék szembeállításában egyértelműen a kontextustól függ, abból vezethető le. Ennek igazolására (voltaképpen a jelentésbeli azonosság igazolására) következzenek a praesens historicum-teszt (9), ill. a vizsgált befejezett cselekvésnek iteratívva alakítása (10):

- (9) *Он пошел в угол, <...> сел на лавку, и уперся локтями в колени* (Федин, Старик)
→ *Он идет в угол, садится на лавку, и упирается локтями в колени.*
- (10) *После тренировки он пошел домой, поужинал и лег спать* → *После тренировки он (обычно) шел домой, ужинал и ложился спать.*

Az ilyen átalakításoknak a lehetősége kétségtelenül a szemléletpárság mellett szól. A vizsgált viszony aspektuspárként való elismerése azonban bizonyos kétségeket is felvet, legalábbis, ha azt a szokásos igekötős párokhoz mérjük, olyanokhoz, mint *писать–написать, шить–сшить, красить–покрасить* stb. Ime néhány érv, amely nem engedi egy szintre hozni az *идти–пойти* típusú párokat az itt említett korrelációkkal.

4.5.2. A *пошел* cselekvés elbeszélő jelenbe való transzponálása nemcsak akkor lehetséges, ha a mozgás eléri térbeli célját, hanem akkor is, ha erről az adott szituációban, a mondat kontextusa alapján nincs információnk. Az átalakításhoz, úgy tűnik, elegendő a mozgáscél megnevezése függetlenül attól, hogy az elértnek tekintendő-e vagy sem:

- (11) *Студент совершенно поправляется, встает на ножки и идет на домовое собрание* (Зощенко, Серенада).

E mondat alapján nehéz egyértelműen meghatározni a szubjektumnak a mozgás célpontjához viszonyuló státuszát, a további (itt nem idézett) szövegrészletből az derül ki, hogy a célpont elérése nem történik meg, tehát a cselekvés nem rezultatív.

Az a jelentésviszony, amelyre alapozható az *идти–пойти* oppozícióban a szemléletpárság ténye, teljes mértékben a kontextustól függ: mind az alapige terminatív jelentésének, mind a térbeli célpont elérésének olvasata külső tényezők hatására jön létre. Az általánosan elismert igekötős párok esetében ez nem így van: éppen a prefixum az az alapvető elem, amely a cselekvés realizált eredményét létrehozza, a mi esetünkben pedig ez a morféma csupán a cselekvés kezdésére utal.

Az *идти–пойти* korrelációt vizsgálva azt is meg kell állapítanunk, hogy funkcionális „hiányosság” az alapigében is kimutatható: rezultatív használatban (ez feltétele a korrelativitásnak) a múlt idejű alak nem szerepelhet ún. tényközlő jelentésben, jóllehet minden agentív ige számára, mely a folyamatot ki tudja fejezni, ez természetes és jellemző pozíciónak számít. Az olyan típusú használat, mint *Он (уже) шел / ехал домой* mindig konkrét folyamatot jelöl, ezzel szemben a *читал, писал, строил, готовил, шил, чинил* stb. igealakok a hozzájuk tartozó tárggyal együtt is konstatálhatják a cselekvés múltbeli tényét. Tehát az a fajta használati mód, mint például *Я уже читал этот роман, зачем же еще раз (читать)*, teljesen normális, de ennek mintájára a **Я уже ехал в Москву, зачем же еще раз (ехать)* – hibás. Az egyirányú mozgás igéi szemantikailag összeférhetetlenek az imperfektív tényközlő jelentéssel, ha nincs megjelölve az útvonal (12c). Ha ez jelölt, akkor fakultatív a mozgás végcéljának a megnevezése. Vö.:

- (12a) *Я уже ехал по этой дороге.*
(12b) *Я уже ехал домой по этой дороге.*
(12c) **Я уже ехал домой на прошлой неделе (сейчас не еду).*

A (12c) típusú mondatok azért hibásak, mert az eredmény (a végcél) elérése folyamatos igével kifejezett tényközléskor oda-vissza irányú mozgást feltételez, ezt azonban csak egy másik folyamatos ige képes kifejezni, példánk estében a *ездить* múlt idejű alakja (*Я уже*

ездил домой на прошлой неделе). Ha tehát a folyamatos ige aspektuális paradigmáját (belső jelentéseit) teljesnek kívánjuk bemutatni, akkor szuppletív képzésként be kell vonnunk egy másik igét, a megfelelő nem egyirányú mozgást kifejező igét (példánkban ez a *еду́ть*).

Az elvégzett elemzés összességében azt mutatja, hogy az *идти–пойти, ехать–поехать* stb. szembeállítások rendelkeznek ugyan az igeárság bizonyos jellemző jegyeivel, de nem mindegyikkel, sőt, bizonyos jegyek az igeárság ellen szólnak.

4.6. Az igeárság fogalmi mezejének perifériáján kétségtelenül olyan párok (ill., egymáshoz rendelt „alkalmi partnerek”) helyezkednek el, amelyek a szótári gyakorlat szerint mint párnélküli igék egymástól külön vannak feltüntetve. Ugyanakkor egyáltalán nem véletlen, hogy egyes aspektológusok éppen funkcionális szempontokra hivatkozva ún. delimitatív párokról beszélnek, még ha nem is mindegyikük használja a „delimitatív” elnevezést, mely eredeti jelentésében egy befejezett akcióminőségre vonatkozik. Ebben az akcióminőségben a *но-* igekötő számos, tevékenységet vagy valamilyen állapotot jelölő igével alkotott kapcsolatában (*почитать, погулять, поиграть, поговорить, посидеть, полежать, поспать* stb.) azt a temporális jelentést emeli ki, hogy a cselekvés bizonyos ideig eltart vagy eltartott, de a beszélő ezt szubjektíve viszonylag rövid időtartamnak érzékeli. Azonban vannak olyan beszédhelyzetek, amikor ez az akcióminőség-jelentés gyengül vagy érvényét veszti, mert a kérdéses befejezett igék használatának más célja van. Nevezetesen, elkerülhetetlenek az olyan helyzetek, amikor az orosz igeszemlélet használati szabályai befejezett igét követelnek meg a puszta alapige helyett, és ennek a követelménynek a kielégítésére leginkább a delimitatívumok felelnek meg. Ilyen helyzetek: (1) *Хочется погулять / поспать / потанцевать* (‘jó volna sétálni egyet / aludni egyet / táncolni egyet’) *Я хочу с вами поговорить* – a hangsúly nem az időtartamon van, hanem azon, hogy a cselekvés egyetlen konkrét alkalomra vonatkozik; (2) *Как я обещал, я уже поговорил с ним* – az esemény a várakozásnak megfelelően megtörtént; (3) *Вчера мы даже не успели погулять / поиграть в карты* – az *успеть* igei vonzata csakis befejezett infinitívusz lehet. Figyeljük meg továbbá a delimitatívumot az ilyen típusú reagálásban: (4) *Садитесь пожалуйста. – Спасибо, я постою* – a delimitatívum pusztán lehetővé teszi az ún. egyszerű jövő idő használatát, mert az adott szituáció ezt kívánja meg. Mindezen körülmények jól érzékelhetően háttérbe szorítják az eredeti delimitatív jelentést. Ennek fényében némely polyszém folyamatos ige páralkotási sajátosságai is szokatlan módon nyilvánulhatnak meg. Például a *говорить* ige párja terminatív jelentésben (‘mond, megmond’) *сказать*, s ez a pár szuppletív képzése ellenére általánosan elfogadott, mert kielégíti a lexikai azonosság kritériumait. De a *говорить* igének ‘beszél’ jelentésben (ez a terminatív használat) a *поговорить* a funkcionális párja, s ez a korreláció csupán a mező perifériáján értelmezhető szemléletpárként.

A delimitatív igékkel kapcsolatban fel kell hívnunk a figyelmet még egy nagyon fontos, az orosz nyelvre jellemző funkcionális szempontra. Amikor legalább két cselekvés egymáshoz való időbeli viszonya egymás után következést fejez ki, akkor (múlt és jövő időben) kötelező a befejezett ige használata. Ezért ilyen helyzetben számos, hagyományosan és szigorú értelemben véve nem páros folyamatos ige is „alkalmi párt” kénytelen maga mellé rendelni, hogy a mondat megfeleljen a nyelv rendszerbeli követelményeinek. Ezt a követelményt is a delimitatív cselekvésmód igéi elégítik ki: *Тренировка прошла так: я сделал свою разминку, поиграл с тренером и пошел в душ; Я позвонил начальнику, поговорил с ним и только потом пошел обедать. Пообедал, погулял и вернулся на работу.*

4.7. A szemléleti viszonyokat integráló mező perifériájára tehető az *искать–найти* szembeállítás, melyet az igeárság szempontjából vizsgálunk meg. Figyelmünk ezúttal a folyamatos igére irányul. Habár az *искать* igét a szótárak párnélkülinek adják meg, egyes

nyelvészeti leírásokban mégis szuppletív korrelánst rendelnek hozzá a *найти* ige formájában (Авилова 1976: 247, 249; Янко-Триницкая 1982: 97; Черткова 1996: 122; Камынина 1999: 159), és az ily módon létrehozott párt egy sorba állítják az olyan valódi szuppletív párokkal, mint például *класть–положить*, *ловить–поймать*. Az *искать–найти* viszony szuppletív párként történő elismerése azonban csak bizonyos kiegészítő magyarázatokkal lehet elfogadható. Ebből a szembeállításból természetesen nem az következik, hogy abban az említett szerzők intuitív módon a két ige szemantikai közelségét, ill. lexikai azonosságát vélnék, hanem az orosz szemléletpárok egy részének az a sajátossága, hogy a célirányos folyamat és az elért eredmény szembeállításában a lexikai azonosság nem áll fenn. Nyilvánvaló, hogy a szemléletpárok tagjainak lexikai azonosságát nem az egymást kizáró „erős helyzetekben” kell tesztelni, hanem az ún. triviális pozíciókban, amikor ugyanazt a tartalmat adjuk vissza aspektusváltás esetén is. Eközben az is nyilvánvaló, hogy triviális pozíciókban ez a két ige nem helyettesítheti egymást, mert mást jelent. Az *искать* és a *найти* az aspektus különböző belső oppozíciói közül egyetlen típusú aspektusbeli szembeállításnak felel meg, de éppen ez a legmarkánsabb az összes közül: a folyamatos ige cselekvése arra irányul, hogy elérje az eredményét, próbálkozást, törekvést fejez ki, a befejezett pedig az eredmény elérését, a próbálkozás sikerét jelöli. Ez a szembenállás még erőteljesebb akkor, ha a befejezett ige tagadó partikulával a cselekvés eredménytelenségét emeli ki. Az ilyen típusú oppozíciót az *искать–найти* ugyanúgy kifejezi, mint a valódi rezultatív jelentésű párok:

- (13a) Он долго **решил** задачу и в конце концов **решил** ее.
 (13b) Он весь день **ловил** рыбу, но ни одной не **поймал**.
 (13c) Он весь день **искал** моллюсков, но ни одного не **нашел**.

Az *искать–найти* szembeállításnak a valódi ige párokkal való egyenértékűsége éppen azért lehetséges, mert az itt bemutatott azonos típusú kontextusokban az igék nemcsak szemléletükben különböznek, de lexikai jelentésükben is. Ezen kívül a fenti egyenértékűség csupán részleges, típusát illetően erre az egy oppozícióra vonatkozik. Mihelyt azonban azonos lexikai jelentésben szerepeltetjük a folyamatos igét, szembeötlővé válik a különbség a valódi pár és az „alkalmi partner” között: a valódi ige pár folyamatos tagja képes megtartani a rezultatív jelentést (*Садится и быстро решает задачу; Он каждый раз без ошибки решал задачи; Он ловил по две-три рыбки в день stb.*), ezzel szemben az *искать* nem alkalmas ilyen típusú jelentés kifejezésére. A próbálkozás és a cselekvés eredményességének a kifejezése a szemléletpárok egy részének a sajátossága, de ilyen jellegű oppozíciót lexikai eszközökkel is létrehozhatunk: *долго думал и наконец придумал; ждал и наконец встретил (дождался); мечтал и добился; стучал и достучался; звонил, но так и не дозвонился* és hasonlók. Ezért, ha az *искать* és a *найти* igéket egymás szabályos korrelánsainak tekintenénk, akkor a ’próbálkozás – eredmény’ viszonyban a többi lexikai kifejezőmódját is annak lehetne tekinteni, ami nyilvánvalóan abszurd gondolat. A ’próbálkozás – eredmény’ szembeállításnak az aspektustól való független voltát, lexikai jellegét Maszlov azzal érzékeltette, hogy ez még azonos szemléletű folyamatos igékkel is lehetséges: *слушал, но не слышал; смотрел, но не видел* (Маслов 1984: 63). Az *искать*-ből levezethető *разыскивать* ige azonban, prefixumának köszönhetően, rendelkezik azzal a képességgel, hogy triviális pozícióban helyettesítse a befejezett igét (azaz *разыскивает* = *находит* = *нашел* /*разыскал*), ezért az a *разыскать* igével tiszta szemléletpárt alkot.

Funkcionális megközelítésben felvethető az *искать* igének háromtagú korrelációban való értelmezése. Meg kell azonban jegyezni, hogy az ily módon létrehozott aspektushármas két folyamatos igéje másképp viszonyul egymáshoz, mint a valódi aspektushármasok elsődleges és másodlagos imperfektívuma. Lényeges különbség, hogy az *искать* és a *находить* mindenkor erős oppozíciót alkot, ez a két ige soha sem cserélhető fel a jelentés

megváltoztatása nélkül. Ezzel szemben a valódi hármaskörnél létrejöhet viszonylagos szinonímia is bizonyos szemantikai árnyalatok megkülönböztetése mellett (14a), (14b), (14c):

(14a) *Он всё читает / прочитывает, что приносят ему из библиотеки.*

(14b) *Он ест / съедает по кило фруктов в день.*

(14c) *Трактора быстро пахали / вспахивали поле.*

8. Záró megjegyzésként még egy, amellet szóló érvt említünk, hogy a különböző ige párokat célszerű egy rugalmasan tág mezőszerkezetben bemutatni. A szemlélet párok száma összességében vitathatatlanul növekszik, a nyelv változásának tendenciája abba az irányba mutat, hogy a prefixális és a szuffixális képzési folyamatban egyaránt létrejönnek új párok⁴ Ez általában a beszélt nyelvi stílusra jellemző, ennek egyik példája, amikor ige kötés ige jelenik meg a perfektíváció eredményeként az addig csak folyamatosként használt ige mellett: *поучаствовать, пронаблюдать*. Hasonlóképpen, szuffixális neologizmusok is megjelenhetnek a beszélt nyelvben, amikor az eredetileg csak befejezettként használt igét is imperfektíválják: *разлюблять, оттрубливать*. Végezetül utalunk arra is, hogy az ige aspektus párokba való rendeződésének tendenciáját jelzik a kettős szemléletű ige végbement, ill. végbemenő változások, mind az ige kötés perfektíválás (pl.: *обещать* → *пообещать, анкетировать* → *проанкетировать*), mind a szuffixális imperfektíválás vonatkozásában (pl.: *организовать* → *организовывать, реализовать* → *реализовывать*).

5. Aspektus pár képzése – szóképzés vagy szóalakképzés? A szóképzés és szóalakképzés jelenségének egymástól való elhatárolását N. V. Percov az általános grammatika elmélet klasszikus problémájának tartja (Перцов 2001: 69). E tekintetben az ige szemlélet, pontosabban ennek a kategóriának az alapját képező szemlélet párok megítélése érdekes és vitás kérdésnek számít, olyannyira, hogy az immár csaknem évszázados ezzel kapcsolatos polémia sem vezetett egy általánosan elfogadott nézet kialakításához. Ha az ige szemléletet szóalakképző kategóriának tekintjük, akkor azt bizonyos értelemben a főnév számkategóriájához, az egyes–többes szám oppozíciójához tudjuk hasonlítani, ha pedig az ige párok képzését szóképzésnek s ennél fogva az aspektus osztályozó kategóriának minősítjük, akkor az aspektus elviekben a főnév nem kategóriájával rokonítható. Első megközelítésben az ezzel kapcsolatos véleményeket három, egymástól jól elhatárolható csoportra oszthatjuk: két kategorikus nézőpontot képviselő, egymással ellentétesen nézetre, valamint egy rugalmasabb s egyben differenciáltabb megközelítésre.

(1) A szemlélet pár képzése – tisztán grammatikai szóalakképző (formaképző) folyamat, s ebbe az aspektusképzés bármely módozata beletartozik, tehát nemcsak az imperfektíváció és a szuppletívizmus (mint *дать–давать, записать–записывать, брать–взять*), hanem a perfektíváció is (mint *ставить–поставить, темнеть–стемнеть*), ha az tisztán aspektusképző funkciót teljesítő prefixum által valósul meg. Ennek a nézetrendszernek fő képviselője A. N. Tyihonov (Тихонов 1998: 29–166).

(2) Mindegyik szemlélet pár, akár imperfektíváció útján, akár tiszta perfektíváció eredményeként jött létre, szóképzésnek minősül. Az aspektusra ugyanis az osztályozó típusú grammatikai kategória jegyei jellemzőek: eszerint az ige bármelyike vagy a folyamatos, vagy a befejezett ige osztályába sorolódik, s a szemlélet párok tagjai két önálló igeből állnak. Ez a fajta megközelítés mindig is jelen volt az aspektuskutatás különböző korszakaiban (pl.: Авилова 1959; 1976), s a mai napig is vannak követői (pl.: Милославский 1981: 175–176, Lehmann 1988, Падучева 1989: 24, Камынина 1999: 148).

⁴ Ez annak ellenére tényként fogadható el, hogy mi kétséggel fogadjuk M. Ju. Csvertkova számításait, miszerint az orosz páros és a kettős szemléletű ige az összes ige 97 százalékát teszik ki (Черткова 1996: 102). Bármennyire is tágan értelmezi a szerző e fogalmat, az ún. aspektusbeli defektivitás (csak foly. vagy csak bef.) ilyen mértékben nem számít marginális jelenségnek a mai orosz nyelvben.

(3) A Maszlov és Bondarko nevével fémjelzett pétérvári (leningrádi) aspektológiai iskola differenciált megközelítésében különbözik az előbbi két irányzattól. E koncepció szerint (melynek nagy számban vannak követői a nevezett iskolán kívül is) a szuffixális párok a grammatikai kategóriák szóalképző típusát jelenítik meg, az igekötősek pedig az osztályozó típusú kategória szerint írhatók le mint önálló igei lexémák (vö.: Маслов 1963: 3).

Lényegében az itt vázoltakhoz hasonló nézetbeli különbségek figyelhetők meg az adott kérdést illetően abban az aspektológiai szakirodalomban is, amelyben a lengyel nyelv szemléletpárjait vizsgálják. (Pátrovics 2004: 142–148).

5.1. A szemléletpárok mezőszerkezetben történő interpretálása természetesen nem teszi lehetővé, hogy a párok valamennyi típusát egyetlen igei szónak ismerjük el, de elvileg nem zárja ki ennek lehetőségét azokra a szuffixális párokra nézve, amelyeket prototipikusnak tekintünk és a mező abszolút centrumában helyezünk el. Tyihonov álláspontjával, miszerint az igekötős párok tagjai is ugyanazon ige grammatikai alakjainak számítanak, nem tudok egyetérteni. Amint az előzményekben már rámutattam, nem mindig lehet egyértelmű határt vonni a valóban csak aspektusképző és a lexikai árnyalatokban is módosító igekötők között. Az általában grammatikalizáltnak minősített igekötők olykor egyéb kiegészítő funkciókat is ellátnak, ezért a továbbiakban a szóalképzés lehetősége szempontjából ezeket nem veszem figyelembe, csupán a senki által sem vitatott, morfológiailag etalonnak tekintett szuffixális párokat. Maszlov, amikor a korrelativitás szemantikai kritériumán kívül a párképzés rendszerességének és következetességének jellegét hangsúlyozza, akkor az imperfektiválást az ige más paradigmikus változásaihoz hasonlítja: „Az ige elvben ugyanúgy változik (ragozódik) az aspektus szerint, mint ahogy változik (ragozódik) idő, mód, személy és szám szerint” (Маслов 1963: 3). Bármennyire is meggyőzőnek tűnik Maszlovnak ez az analógiája, kétségeket is ébreszt.

5.1.1. Igaz ugyan, hogy a személy, szám, idő és mód jelentése valóban maximális (bár nem abszolút értelemben vett) rendszerességgel fejeződik ki, és ez nagyrészt a ragozást szolgáló flexiók segítségével valósul meg. Az imperfektiváció azonban, az említett kategóriákkal való összehasonlításban, nem ugyanolyan rendszerességű, legalábbis, ha a kodifikált normához igazodunk és eltekintünk a népnyelvben megjelenő, szokatlanak és mesterkéltnek tűnő szuffixális neologizmusoktól. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az imperfektiváció csupán az egyik lehetséges aspektuspároképző eszköz, a legtöbb igekötős pár esetében (lásd pl.: *сделать, написать, построить, поблагодарить* stb.) nem alkalmazható. Az imperfektiváció viszonylagos rendszeressége a képezhetőség egyfajta bizonytalanságával is jellemezhető. Némely aspektushármas másodlagos imperfektivuma is meglehetősen ritka a nyelvhasználatban (pl.: *смалывать, растаивать*). A kodifikált irodalmi nyelvben nem mindegyik befejezett igéből képezhetünk folyamatosat. Abszolút perfektívnek⁵ minősül több akcióminőség, valamint hirtelen cselekvést kifejező ige, mint például: *отужинать, всплакнуть, возненавидеть, закричать, разволноваться, набегаться, повставать, переболеть*, ill. *очнуться, очутиться, грянуть, ринуться, рухнуть, хлынуть*.

A prefixációhoz képest teljesebb mértékben grammatikalizálódott imperfektiváló folyamat is lehet „kiszámíthatatlan”. Néhány esetben ugyanis a morfológiailag szabályos aspektusképzés új jelentést hoz létre: *заблудиться* ’eltéved’ → *заблуждаться* ’téved, hibás álláspontot képvisel’, *положить* (1. ’helyez, letesz’, 2. ’feltesz’, átvitt ért. <csak többes sz. első sz. felszólításakor: *положим, что*>) → *полагать* ’vél, feltételez’ (de: *положиться – полагаться* ’támaszkodik, hagyatkozik vmire, vkire’ – tiszta szemléletpár). Hasonlóképpen

⁵ Figyelemre méltó, hogy ma már ennek a megsértésével is találkozunk, lásd Szolzsenyicin műveiben egyes perfectiva tantum körébe sorolt igék imperfektiválását, s ezzel az ismétlődés kifejezésére alkotott olyan egyéni képzéseket, mint «*возненаживать*» (*возненавидеть*), «*составаться*» (*состояться*), «*озабочивать*» (*озаботить*), «*прошумливать*» (*прошуметь*), «*ринаться*» (*ринуться*) (idézi Петрухина 2000: 100).

nem ige pár jön létre a következő esetekben: *прожить* → *проживать*, *позвонить* → *позванивать*, *постучать* → *постукивать* stb., pedig ez utóbbi, akcióminőséget képező modell rendkívül termékeny. Kétségtelen, hogy a szemléletpárok igeinek szemantikai struktúrájában megfigyelhető különbség nagyobb mértékben jellemző az ige kötős párokra, de nem idegen ez a jelenség a szuffixális pároktól sem. Például: *ответить–отвечать* (на что-л.), de *отвечать* (требованиям) – befejezett pár nincs. Eközben persze nyilvánvaló, hogy a szemléleti viszonyt nem az ige teljes szemantikai tartalmára vonatkoztatjuk, hanem csak bizonyos belső jelentéseire, de ez nem mellékes körülmény abból a szempontból, hogy az adott szemléletpárt egyetlen ige két grammatikai alakjának tekintjük vagy két önálló igeinek. E tekintetben a következő elméleti problémával állunk szemben: ha valamely folyamatos és befejezett ige bizonyos lexikai jelentéseit szemléletpárként minősítjük és ennek alapján azt egyetlen igei lexémának fogjuk fel, akkor ebből az is következik, hogy a nem korrelatív jelentéseket mintegy kiemeljük a lexéma tartományából és, paradox módon, a homonímia körébe soroljuk. Az említett példa esetében tehát két *отвечать* igeről kellene beszélnünk, egy párosról és egy abszolút folyamatosról. Ezt a fajta logikát akár következetesen végig is lehetne vezetni a szemléletpárokon, de az nem lenne összeegyeztethető azzal az alapvetéssel, hogy a szemléleti korrelativitás valamely több jelentésű igeiben nyilvánul meg, tehát **ugyanazon ige** nem mindegyik jelentésében, olykor csak egyetlen jelentésében.

5.1.2. A másik gyakran felhozott érv az ige párnak egyetlen lexémaként való elismerése ellen abban áll, hogy formailag az adott oppozíciót szuffixumok, nem pedig flexiók hozzák létre. Kétségtelen, hogy a képzők rendeltetése elsődlegesen új szavak létrehozása, a flexiókkal pedig egy adott szó különböző grammatikai alakjait képezzük. Emellett a szemléletpárok igei valóban rendelkeznek az önálló szó valamennyi jegyével, mind a két korrelánsnak megvan a maga saját flexiós készlete, külön ragozási paradigmája és külön infinitívuszi formája. A kérdés az, hogy elegendő-e egyetlen kritériumra, a szemantikai azonosságra támaszkodni abban a tekintetben, hogy a szuffixális ige pár képzését szóalakképzésnek minősíthessük, akkor, amikor ezt a kategóriát jelentős részben a morfológia kereteiben is leírjuk? Ha az aspektust valóban morfológiai-grammatikai kategóriának tartjuk (csatlakozva ehhez az általánosan elfogadott és számos kutató által deklarált nézethez), akkor nem tehetjük meg, hogy egyszerűen szemet húnnyunk az itt jelzett alaktani problémák fölött. Az aspektusnak osztályozó kategóriaként való értelmezése nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezáltal a korrelativitás szigorú szemantikai feltételének nem kell teljesülnie. N. Sz. Avilova ezt eképpen fogalmazza meg: „A szemléletpár a legmagasabb grammatikai absztrakció, amelyben a korrelatív párok különbözősége csakis az aspektusok ellentétében rejlik a két különböző ige abszolút lexikai azonossága mellett” (Авилова 1959: 21). Az elmondottak alapján az tűnik elfogadhatónak, hogy csak a szemantikai érvek teszik lehetővé az aspektuspároknak a szóalakképzés keretében történő értelmezését. Azok az érvek, amelyek az ige morfológiai struktúrájára vonatkoznak, e kategória szóképző jellege mellett szólnak.

A forma és a jelentés ellentmondását (vagyis azt, hogy „morfológiailag két ige, szemantikailag egy ige két alakja”) meg lehet szüntetni, ha tágítjuk a ragozás hagyományos fogalmát és ennél fogva máshol vonjuk meg a határt az ige paradigmája és szóképzése között. Ennek a gondolatnak a felvetése Iszacsenko nevéhez fűződik (Исаченко 1960: 137). Morfológiájában a szerző azt hangsúlyozza, hogy az aspektusok igei belüli formaképzése nem a flexiók mint grammatikai mutatók segítségével megy végbe, hanem az igei belüli változás révén, és ennek történeti magyarázata van: „Az aspektusbeli különbségek lexikai különbségekre mennek vissza; az aspektusképzés grammatikai eljárásait a régi szóképző eljárások folytatásának kell tekintenünk” (uo.: 138).

5.2. A fent említett ellentmondás kiküszöbölésére véleményem szerint további két lehetséges elméleti megoldás jöhet szóba.

5.2.1. Az egyik koncepció lényege, hogy különválasztjuk a „szó” és a „lexéma” terminusokat, melyek hagyományosan ugyanazt a fogalmat fedik le. A „szó” a szóalakok formai-strukturális egységét feltételezi és morfológiai rangú fogalmat jelöl. A „lexéma” terminus pedig néhány olyan szóalak vagy morfológiai jegyei szerint akár önálló szó funkcionális egyesítése, amelyek azonos nominatív jelentésűek és paradigmaticusan kiegészítik egymást. Ily módon tehát a „lexéma” egy absztraktabb szemantikai rangú nyelvi egység. Az eredetileg és hagyományosan azonos jelentésű „szó” és „lexéma” terminusok ilyen jellegű megkülönböztetésével Je. V. Klobukov tanulmányában találkozhatunk, aki a főnév tövében végbemenő változásokat vizsgálta a többes szám képzésekor (elsősorban a *сын* → *сыновья* példáján) (Клобуков 1979). Ez a differenciált értelmezés véleményem szerint alkalmazható a tiszta szemléletpárokra is (lásd: Ясан 1984; 1995: 36), eszerint morfológiai szinten az aspektuspárok korrelánsai önálló igék, de ugyanezek funkcionális-szemantikai szinten egyetlen közös igei lexémát alkotnak. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a részben pszichikai körülményt sem, hogy az átlagos anyanyelvi beszélő tudatában nem játszik szerepet két vagy akár több alak morfológiai egységének a sérülése vagy teljes hiánya, ha azok egymást a paradigmájuk szerint ugyanúgy egészítik ki, mint a formailag szabályos paradigmaticus alakok. Paradigmatikus szempontból a *человек–люди* ugyanolyan tökéletes egyes szám – többes szám korreláció, mint az azonos tövű s csak flexióiban különböző *мальчик–мальчики*, s hasonlóképpen az aspektusnál is: a *брать–взять* szuppletív pár teljesen egyenértékű a *давать–дать* formailag is ideális párral. Az anyanyelvi tudatban nem morfémaelemző szempontú értelmezés rögzül, hanem funkcionális. Ezért azt, hogy a beszélő mit tekint egyetlen lexematikus egységnek, elsődlegesen az azonos nominatív jelentésű tagok egymáshoz való komplementáris viszonya dönti el, s csak sokkal kevésbé az a körülmény, hogy valamely korreláció tagjaiban a formai különbség szuffixum segítségével vagy a flexiók megváltoztatásával fejeződik ki. Ebből a szempontból érthető, hogy az orosz anyanyelvűek számára a szemléletpár általában „egyetlen igét” jelez – folyamatos és befejezett megjelenési formában. Az orosz anyanyelvű néha észre sem veszi az aspektusváltást, ha az ugyanabban a jelentésben, tehát triviális pozíciókban történik, hasonlóan ahhoz, hogy a mássalhangzók pozicionális zöngétlenedése vagy zöngésedése sem tűnik fel neki (vö.: Зализняк–Шмелев 2004: 312).

Az elmondottakat közvetve alátámasztja Papp Ferenc egy pszicholingvisztikai kísérletének kiértékelése is (Пapp 1983). A kísérletben résztvevők (oroszok és oroszul jól tudó magyarok) feladata az volt, hogy egy adott hívószóra, tehát valamely ige megnevezésére az első eszébe jutó szóval vagy szókapcsolattal kellett reagálniuk. A válasz lehetett akár más szófajhoz tartozó szó is, az asszociációs kapcsolat előhívhatott akár egy cselekvést jelölő főnevet is vagy bármely más szót. Amikor a hívószó valamely igeszemléleti pár igéje volt, arra az orosz és magyar anyanyelvű válaszolók merőben eltérő módon reagáltak: míg a magyaroknál szinte mindig az igepár megfelelő tagját, az ellentétes szemléletű korrelánst váltotta ki az asszociáció, addig az oroszoknál ez ritka kivételnek számított. E tekintetben Papp mint hapax legomenont említi a *доставать* igét, mellyel mindössze egyetlen orosz anyanyelvű reagált a *достать* hívószóra az 595 megkérdezettből. Minthogy ebből a szempontból a kísérlet eredménye teljesen egyértelmű, kézenfekvő a következtetés: az oroszok emlékezetében a szemléletpár (értsd: annak két tagja) még ugyanaz a szó, ezért a válaszban érthetően kerülték magát a szóstimulust, a hívószót.

5.2.2. Lehetséges egy másik „kivezető út” is abból az ellentmondásos helyzetből, hogy a prototipikus szuffixális párok képzését nem tudjuk fenntartás nélkül sem tisztán szóképző, sem tisztán szóalakképző folyamatnak tekinteni. Ha bebizonyosodik, hogy az aspektus rendelkezik mind a szóképzés, mind a szóalakképzés jegyeivel, akkor célszerű azt úgy jellemezni, mint egyfajta **köztes kategóriát**. Ilyen kompromisszumos megközelítést az orosz aspektológiában M. Ja. Glovinszkaja javasolt (Гловинская 1986: 3), igaz, ellentétben a mi koncepciónkkal, ő nem tesz különbséget a morfológiailag különböző igekötős és szuffixális párok között. Hasonló, bár nem teljesen azonos gondolatokat az aspektus köztes jellegéről már ezt megelőzően mások is megfogalmaztak, mindenekelőtt Maszlov differenciált megközelítése nyomán (lásd fentebb). Bondarko például az aspektuskategóriát egyfajta

vegyes szóalakképző-osztályozó típushoz sorolta (Бондарко 1973: 59). Lényegében e kategória átmeneti, köztes jellegére utalt A. M. Lomov is, azt állítva, hogy az aspektus a grammatikai jellemzés két elvének, a szóragozó és az osztályozó elvnek egybefonódását feltételezi (Ломов 1977: 19). Mégis, ezekben az általános és tömör jellemzésekben a következő különbséget lehet kimutatni: a pétervári iskola koncepciójának megfelelően a szuffixális párok képzését meglehetősen következetességgel szóalakképzésnek tartják, az igekötőseket pedig nem, ugyanakkor Glovinszkaja felfogásában (függetlenül a képzés módjától) minden igepárt köztes kategóriaként lehet jellemezni. Pátrovics Péter a lengyel igeaspektust vizsgálva szintén egyetértőleg jelzi a kompromisszumon alapuló, tehát egyfajta köztes megközelítés lehetőségét (Pátrovics 2004: 148), s egyik hivatkozásából (Heinz 1966: 343–354) az is következik, hogy a lengyel szakirodalomban már az említett orosz nyelvészeknél előbb megfogalmazódott a fentihez hasonló gondolat.

A köztes kategória státuszát a fenti szempontokon kívül egy további érv is támogatja. A lexikai jelentésnek az egyes specifikus szemléletjelentések kifejeződésében játszott nem csekély szerepe óvatosságra int a tekintetben, hogy az aspektust szóalakképző kategóriának tekintsük. Számomra úgy tűnik, hogy fenntartás nélkül tisztán grammatikai kategóriáról csupán elvontabb értelemben, a perfektivitás és imperfektivitás invariáns jelentései szintjén lehet beszélni. Amint többen is meggyőzően rámutattak (Маслов 1948; Гловинская 1982/б; Апресян 1988), a specifikus jelentések aktualizálódásában vagy annak akadályozásában szerepet játszik az adott ige általános nominatív jelentésének valamely jellemző jegye. Az aspektusra különösen markáns befolyást gyakorolnak többek között az olyan szemantikai jellemzők, mint 'véletlenszerűség', 'kontrollálatlanság', 'akaratlagosság', 'hirtelen, váratlan bekövetkezés', 'pillanatszerűség', 'időben elnyújtottság', 'performativitás'. Ezért az aspektus nemcsak morfológiailag, de szemantikailag sem tiszta szóalakképző kategória. Annak pedig, hogy egyszerűen szóképzésnek tekintsük, paradox módon éppen az aspektuskategóriával szemben támasztott szemantikai követelmények mondanak ellent. Nevezetesen: szemléletpár képzésekor megőrződik a motiváló ige lexikai jelentése (csak az aspektus változik), márpedig, ha új szót képezünk, annak vélhetően egyúttal új jelentést is tulajdonítunk vagy legalábbis új árnyalattal egészítjük ki a motiváló szó jelentését. Ha ilyen szempontból hasonlítjuk össze az aspektust az ige személy-, szám-, mód- és időkategóriáival, akkor abból az következik, hogy azokat nem vagy csak sokkal kevésbé korlátozza az ige lexikai szemantikája.

Irodalom

- Апресян Ю. Д., Пáll E., *Orosz ige – magyar ige. Vonatok és kapcsolódások*. 1–2. Budapest: Tankönyvkiadó, 1982.
- Heinz A., *Fleksja a derywacja*. *Język Polski* XVI, 1966.
- Lehmann V., Der russische Aspekt und die lexikalische Bedeutung des Verbs. *Zeitschrift für slavische Philologie* XLVIII. 1, 1988, 170–181.
- Pátrovics Péter, *Az aspektus története és tipológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.
- Авилова Н. С., О категории вида в современном русском языке. *РЯШ* № 4, 1959, 21–26.
- Авилова Н. С., *Вид глагола и семантика глагольного слова*. Москва: Наука, 1976.
- Апресян Ю. Д., Глаголы моментального действия и перформативы в русском языке. *Русистика сегодня. Язык: система и ее функционирование*. Отв. ред.: Ю. Н. Караулов, Москва: Наука, 57–78.
- Бондарко А. В., Виды глагола и сособы действия в русском языке. *Русский язык в национальной школе* № 2, 1971, 6–17.
- Бондарко А. В., Категории и разряды славянской функциональной морфологии. *Славянское языкознание. VII Международный съезд славистов, Варшава, август 1973. Доклады советской делегации*, Москва: Наука, 1973, 42–62.

- Бондарко А. В., Глагольный вид и словари. *Современная русская лексикография*. (Отв. ред.: А. М. Бабкин) Ленинград, 1975, 40–54.
- Бондарко А. В., *Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии*. Ленинград: Наука, 1983.
- Бондарко А. В., *Теория значения в системе функциональной грамматики. (На материалах русского языка)* Москва: Языки славянской культуры, 2002.
- Бондарко А. В., Буланин Л. Л., *Русский глагол*. Ленинград: Просвещение, 1967.
- Гловинская М. Я., К понятию чисто видовой пары. *Проблемы структурной лингвистики*. (Отв. ред.: Т. П. Григорьев) Москва: Наука, 1982/а, 24–34.
- Гловинская М. Я., *Семантические типы видовых противопоставлений русского глагола*. Москва: Наука, 1982/б.
- Гловинская М. Я., *Теоретические проблемы видо-временной семантики русского глагола*. АДД, Москва, 1986, 1–35.
- Зализняк Анна А., Шмелев А. Д., *Введение в русскую аспектологию*. Москва: Языки русской культуры, 2000.
- Зализняк Анна А., Шмелев А. Д., О месте видовой пары в аспектуальной системе русского языка. *Germano-slavistische Beiträge*. Band 21, Festschrift für Peter Rehder zum 65. Geburtstag. München: Verlag Otto Sagner, 2004, 311–322.
- Исаченко А. В., *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким*. Братислава: Изд-во Словацкой Академии Наук, 1960.
- Камынина А. А., *Современный русский язык. Морфология*. Изд-во Московского ун-та, 1999.
- Клобуков Е. В., К вопросу о границах парадигмы русского слова. *Вопросы русского языкознания*. Вып. 2, Изд-во Московского ун-та, 1979, 65–77.
- Ломов А. М., *Очерки по русской аспектологии*. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1977.
- Маслов Ю. С., Вид и лексическое значение глагола в современном русском литературном языке. *Изв. АН СССР, отд. лит. и языка, т., 7, вып. 4, 1948, 303–316*.
- Маслов Ю. С., *Морфология глагольного вида в современном болгарском литературном языке*. Москва–Ленинград: АН СССР, 1963.
- Маслов Ю. С., *Очерки по аспектологии*. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1984.
- Милославский И. Г., *Морфологические категории современного русского языка*. Москва: Просвещение, 1981.
- Падучева Е. В., К поискам инварианта в значении глагольных видов: вид и лексическое значение глагола. *Научно-техническая информация, серия 2, 12, 1989, 24–31*.
- Падучева Е. В., *Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива*. Москва: Языки русской культуры, 1996.
- Папп Ф., К сопоставительному изучению русских и венгерских вербальных ассоциаций. *Hungaro-Slavica, Budapest, 1983, 231–245*.
- Перцов Н. В., *Инварианты в русском словоизменении*. Москва: Языки русской культуры, 2001.
- Пете И., рец. на книгу Л. Ясаи, Видовые корреляции русского языка в системе грамматических оппозиций. – *Acta Universitatis Szegediensis. Dissertationes Slavicae. Sectio Linguistica XXVII, 2007, 117–132*.
- Петрухина Е. В., *Аспектуальные категории глагола в русском языке (в сопоставлении с чешским, словацким, польским и болгарским языками)*. Москва: Изд-во Московского ун-та, 2000.
- Русская грамматика* Т. 1. Под ред. Н. Ю. Шведовой, Москва: Наука 1980.
- Тихонов А. Н., *Русский глагол. (Проблемы теории и лексикографирования)* Москва: Academia, 1998.

- Храковский В. С., Мультипликативы и семейфактивы (Проблема видовой пары). *Семантика и структура славянского вида 2*. Отв. ред.: С. Кароляк, Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1997, 227–239.
- Черткова М. Ю., *Грамматическая категория вида в современном русском языке*. Москва, Изд-во Московского ун-та, 1996.
- Шелякин М. А., *Категория вида и способы действия русского глагола. (Теоретические основы)* Таллин: Валгус, 1983.
- Янко-Триницкая Н. А., *Русская морфология*. Москва: Русский язык, 1982.
- Ясаи Л., Видовая пара по отношению к лексеме. *Studia Russica VII*. Budapest, 1984, 21–34.
- Ясаи Л., К уточнению понятия видовой парности. *Русский язык за рубежом*. № 4, 1993, 62–66.
- Ясаи Л., На грани словообразования и словоизменения (в связи с категорией вида). *Slavica XXVII*. Debrecen, 1995, 27–38.
- Ясаи Л., О принципах выделения видовой пары в русском языке. *Вопросы языкознания* № 4, 1997, 70–84.
- Ясаи Л., Видовая пара и проблема лексического тождества ее членов. *Русское слово в мировой культуре. (Русский текст и русский дискурс сегодня)* X Конгресс МАПРЯЛ, Санкт-Петербург: Политехника Изд-во, 2003, 340–346.